

СТЕПОВА ДИВІЗІЯ ОТАМАНА КОСТЯНТИНА ПЕСТУШКА

Головний отаман Холодного Яру, командир легендарної Степової дивізії Костянтин Юрійович Пестушко народився 26 лютого 1898 р. в с. Анновка Катеринославської губернії (нині с. Ганнівка Кіровоградської області). У 1915 р. був студентом Олександрівського механіко-технічного училища, але, не закінчивши навчання, він пішов добровольцем на фронт. У 1918 р. Пестушко потрапив під гетьманську мобілізацію, потім перейшов до лав Армії УНР під керівництвом Симона Петлюри, а в 1919 р. він приєднався до махновців. Очоливши Середньодніпровську групу, яка нараховувала близько 2500 повстанців, Пестушко контролював територію Черкас, Бобринця, Чигирина, Кременчука, Знам'янки та Олександрії. Саме тоді він бере собі псевдоніми «Степовий» та «Блакитний». Після того як кількість повсталих збільшилася до трьох тисяч, група Пестушка була перейменована на «Республіканське військо». Проте через розбіжності в ідеології отаман повернувся додому, де його в січні 1920 р. обирають комісаром та головою волосного комітету [5].

Вже 12 травня 1920 р. в Кривому Розі, під час мобілізації у Червону армію, вибухнуло повстання організоване Степовим. Воно було добре сплановане ще з самого початку, тому за шість годин повстанці звільнили ціле місто від червоних військ. Саме з цього моменту перед нами постає Степова дивізія, яка за кілька днів із 600 повстанців зросла до 20 000 осіб. Вона маршем звільнила Верблюжку, Гурівку, Петрове, Нову Прагу та майже всю Херсонщину, Єлисаветградщину та частину Катеринославщини [5]. Вже 28 серпня повстанці дісталися П'ятихаток. Це був важливий стратегічний пункт, бо через нього проходили залізничні артерії, що зв'язували західний та східний фронти. Через кілька днів Степова дивізія зайшла із північного заходу Єлисаветграда. Є відомості, що Врангель пропонував Пестушку спільними діями взяти Єлисаветград і відтіснити Червону армію, але він відмовлявся від усіх зв'язків в білогвардійцями [1, 119].

Так Степова дивізія підійшла до Холодного Яру, де 24 вересня 1920 р. отамани зібралися на нараду, в ході якої Костя Блакитного було обрано Головним отаманом усіх повстанських загонів Холодного Яру й околиць [3, 184].

З метою дискредитації Степової дивізії, Всеукраїнська НК через засланих більшовиків, підбурювала повстанців на мародерство і грабунки. Тому Олександрійський повітовий Повстанський комітет видав Наказ № 2 від 26 вересня 1920 р.: «За таких обставин армія існувати не може. Вона або буде розбита, або розійдеться, як юрба. Селянство чекає від нас чесною святої праці, а не бандитизму. Тому будь-які вияви бандитизму слід розглядати як провокаційну роботу комуністів»[6].

Унаслідок було створено Повстанську комісію по боротьбі з бандитизмом, яка мала право розстрілювати всіх винних у підривній діяльності дивізії. З цього наказу помітно, що Степова дивізія мала чітку структуру: Головний отаман, Штаб, контррозвідка, політична прибудова – Повстанський комітет, полки, батальйони, курені, сотні, комендантська сотня, підривна команда, кінний відділ, канцелярія, інспекторський відділ, комісія інженерного майна, збройний відділ, комендатура руху, дивізійний суд, дивізійний госпіталь, господарчі частини [4, 38].

У Медведівці отамани розробили план походу об'єднаних загонів, на Черкаси та Київ. Після двох днів облоги 10 жовтня 1920 р. повстанцям Степової дивізії, Златопільському, Холодноярівському та Придніпровському повстанським куреням вдалось захопити більшу частину міста Черкас, але їм довелося відступити тому, що Блакитний і Деркач вирішили, що Черкаси треба обминути та накопичувати сили. Тому було звільнено село Руська Поляна, а в цей момент війська отамана Нагірного штурмували Золотоношу, а отаман Хмара захопив Чигирин.

З 12 жовтня Червона армія почала втілювати план «ліквідації повстанської занози» та захоплення Черкас. Червоноармійців було поділено на три групи. Перша група атакувала село Кам'янку та Онуфрієвський монастир. Частина Степової дивізії, яка налічувала близько тисячі повстанців, цілу добу захищала село, але червоноармійців було удвічі більше і це було вирішальним. Друга група червоних вдарила із Чигирини та зайняла Медведівку, розбивши при цьому півтори тисячі повстанців. Третя група червоних розгромила до трьох тисяч повстанців, які в той момент брали в облогу Черкаси. Про запеклість боїв свідчать записи ВУНК [6].

У цей період на польсько-радянському фронті восени 1920 р. завдяки спільним зусиллям УНР та Польщі було зупинено й відтіснено Червону армію. Усі чотири радянські армії були цілком розтроснені. Поляки захопили 70 тис. полонених. На півдні польсько-українська армія прямувала на Волинь і Поділля. Радянська армія під їх ударами відступає. Війська УНР захоплюють в полон 11 тисяч червоноармійців. У Таврії Врангель завдає поразки 13-ій армії, захопивши 21 тисячу червоноармійців. Та таких перемог не було, якби Степова дивізія не розпочала свою діяльність. Зокрема припинився зв'язок, який координував західний і південний фронти [4, 42].

За кілька днів до степовиків дійшли чутки про те, що їхні села палять та грабують більшовики. І вони вимагали повернутися. Під тиском отаман склав повноваження та рушив на південь, рятувати рідні села. На шляху Степової дивізії просувалася Кінна армія Будьоного. Біля Сентова ударний відділ Чорного Ворона (Миколи Скляра) першим виявив ворога і через те, що Степова дивізія складалася переважно із піших, погано озброєних вояків, вступив у нерівний бій. Не знаючи місцевості, Чорний Ворон не зміг вивести свого загону. В смертельному бою, рятуючи Степову дивізію, всі повстанці Миколи Скляра загинули разом з отаманом. Та завдяки самопожертві загону Чорного Ворона, Степова дивізія залишилася існувати [2, 89].

Настали перші осінні морози. Через погану забезпеченість зимовим одягом Кость Блакитний демобілізує армію та ділить на полки за територіальною ознакою. Навесні 1921 р. Блакитний планував широкомасштабне повстання, яке б звільнило більшу частину України. За задумом Отамана повстання мало розпочатися в Єлисаветграді під керівництвом генерала-хорунжого Андрія Гулого-Гуленка. Але через зраду отамана Рибалка-Зірки всі плани було відмінено, а весь штаб Степової дивізії викрито. Внаслідок зради Рибалки-Зірки було розстріляно 51 повстанця у Жандармській балці [6]. Більше того, 9 травня 1921 р. було виявлено будинок, де переховувався Кость Пестушко разом із Ялисеєм Лютим. Під час операції захоплення Блакитного зчинилась стрілянина. Колишній повстанець, тепер зрадник, Кравченко, вмовляв Блакитного, щоб він приєднався до нього і його помилують. Та, коли Блакитний та Ялисей Лютий тікали, один із червоноармійців вистрілив у Пестушка. Більшовики надали першу допомогу, але через сильну кровотечу він помер. [2, 96]. Три дні чекісти не дозволяли поховати Костя. На четвертий день батько Отамана прийшов за тілом сина для захоронення. Комісар дозволив поховати Костя, але наступного ж дня приїхали чекісти, відкопали тіло і повезли до Кривого Рогу, де труну відкрили та сфотографували загиблого. Лише після цього тіло повернули. Блакитному тоді було 23 роки.

Радянська влада ще довго не могла повністю знищити повстанців в Центральній Україні, аргументуючи тим, що тут «розсадник політичного бандитизму». Сфальшована більшовиками історія повстанського руху, приховувала правду про те, ким були українці – бандитами, а не героями. Історія ще скаже своє слово, хто винен у людських смертях. Але ми маємо пам'ятати тих людей, які змогли повести за собою маси всупереч політичній ідеології, маючи на меті визволення від «братського народу»...

Список використаної літератури:

1. Савченко В. Атаманичина / В. Савченко. – Одеса : Фоліо, 2001. – 384 с.
2. Степовий Ю. В Херсонських степах / Ю. Степовий. – Мюнхен : Культура, 1947. – 126 с.
3. Горліс-Горський Ю. Холодний Яр / Ю. Горліс-Горський. – Львів : Червона Калина, 1994. – 342 с.
4. Коваль Р. Коли кулі співали : біографії отаманів Холодного Яру і Чорного лісу / Р. Коваль. – Вінниця: Державна картографічна фабрика, 2006. – 624 с.

5. Лобода В. Отамани Кіровоградщини у 1918-1922 роках [Електронний ресурс] / В. Лобода. – 2017. – Режим доступу : https://docs.google.com/viewer?url=http://shron1.chtyvo.org.ua/Loboda_Volodymyr/Otamany_Kirovohradschyny.pdf.

6. Лобода В. В. Повстанський рух під проводом отамана Блакитного: два підходи до розвитку подій 1920-1921 рік [Електронний ресурс] / В. В. Лобода. – 2017. – Режим доступу : http://chtyvo.org.ua/authors/Loboda_Volodymyr/Povstanskyi_rukh_pid_provodom_otamana_Blakytneho_dva_pidkhody_do_rozvytku_podii_1920-21/.

Науковий керівник: к.і.н., ст. викл. Абразумова О. М.

В. В. Лобода

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ЗОЛОТИЙ МЕЧ ПЕТРА САГАЙДАЧНОГО

Зміни в озброєнні, військовій організації, стратегії та тактиці, що відбулися в європейських державах в ранньомодерний час отримали назву «військової революції». Не стояли осторонь загальноєвропейських тенденцій козаки: зважаючи на геополітичне становище, активну участь у численних військових кампаніях цього періоду та військово-політичну вагу для Європи в боротьбі проти турків, нововведення бурхливо проникали й на українські землі [2, 14].

Варто зазначити, що в деяких аспектах військова справа українського козацтва вирізнялася доволі оригінальним комплексом озброєння та унікальною бойовою тактикою. На думку Д. І. Яворницького озброєння запорізьких козаків переважало навіть армії Західної Європи [2, 7]. Насамперед йдеться про холодну зброю козаків.

В цьому контексті слід розглянути один із найбільш оригінальних артефактів, що свідчить про безпосереднє долучення козацьких провідників до європейської рицарської традиції – золотий меч легендарного козацького провідника Петра Конашевича Сагайдачного.

Петро Сагайдачний – видатний політик, полководець, меценат, світський та церковний діяч. З його допомогою було відновлено українську православну єпархію. До найбільш знакових воєнних кампаній Сагайдачного належить захоплення Перекопської фортеці 1608 р., штурм Кафи, Трапезунда, Синопа і Стамбула 1616 р., участь у поході королевича Владислава на Москву в 1618 р. Справою усієї військової діяльності гетьмана стала Хотинська війна 1620–1621 рр., у якій козацьке військо відіграло вирішальну роль у розгромі турецької навали. Важко поранений під Хотином, Сагайдачний помер 1622 р. Саме після Хотинської битви Сагайдачний отримав від польського королевича Владислава у подарунок меч. Нагорода продемонструвала визнання європейським монархом величезних заслуг гетьмана перед Річчю Посполитою [3].

Рис. 1. «Меч Петра Конашевича Сагайдачного». Західна Європа (Італія), клинок від XV ст., оправка XVI ст. Музей Королівського палацу у Вавелі. Краків, Польща, інв. № 2059.

Нині меч Петра Конашевича-Сагайдачного зберігається в зброярні Королівського замку у Вавелі, Краків, Польща.